

часів? Чи був це тонкий дипломатичний крок Польщі з нейтралізації Української козацької держави в антипольській (раднотській) коаліції? Чи прагнув такої унії Б. Хмельницький? Чи взагалі можливою після Переяслава-1654 була така унія? Чи усвідомлювали тогочасні поляки українську «національну» ідентичність і чи готові були сприйняти українців повноправним «третім членом Речі Посполитої»? Як в подальших польсько-українських взаєминах відобразилася ця подія? Власне сам автор завершує свою книгу запитанням: «Так є дотепер, а чи буде в майбутньому»? Сподіваймося, що подальші дослідження цієї безперечно важливої сторінки такої непростой історії польсько-українських взаємин дозволять знайти оптимально об'єктивні відповіді на поставлені запитання.

Підсумовуючи вищесказане, варто відзначити, що попри певні огріхи, допущені автором, та певні критичні зауваження, в цілому книга Я. Качмарчика «Річ Посполита Трьох Народів» є важливим дослідженням з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи та заслуговує на якнайширшу увагу з боку фахівців-істориків, громадськості та всіх, кому небайдужа історія взаємин України та Польщі як в минулому, так і в сьогоднішніх умовах.

Костянтин Івангородський

“Собор самопізнання” (Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 року. Док. і мат. / Упор.: С.І. Білокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. – К., 2007. – 698 с.)

Історія православної церкви в Україні налічує немало героїчних і водночас трагічних сторінок, насичених подвигами духовенства в ім'я людини й нації. Про це вже у сучасній науковій й популярній літературі оповідалося багато раз. Найліпшим свідченням величі минулого є документальний матеріал, котрий безпосередньо може розповісти про історичні події і представити нам їх у реальності, а не в переказах та ідеологемах.

Історія православної церкви в Україні, як самодостатній напрям у історичній науці, нині як ніколи потребує розкриття через виявлення й публікацію історичних джерел, створення цільної бази для майбутніх досліджень. Адже, на жаль, до сьогодні не всі архівні матеріали збереглися, знищені часом і “людським чинником”, і це спричиняє значну кількість прогалин в українській минувшині. У результаті страждає можливість вивчення і реального відображення української соціальної історії, політичної, економічної, культурної тощо.

У виданні міститься дві вступні статті відомих істориків С.І. Білоконя (“Джерела інформацій з історії УАПЦ”) й І.М. Преловської (“Собор самопізнання” Української автокефальної православної церкви”) та передмова “Від упорядників”. С.І. Білокінь розкриває шляхи розвитку історичних знань про УАПЦ у колах зарубіжного українства та в Радянському Союзі, підкреслює, що “великому масиву еміграційних публікацій протистояла антинаукова позиція влади в СРСР, що уникала фактів і обмежувалася політологічними конструкціями”. У публікації ж І.М. Преловської звернуто увагу на роль і значення II-го Собору та проаналізовано умови і процес його діяльності.

У передмові “Від упорядників” розкривається сама система та правила публікації матеріалів у збірнику й характеристика документів, що були віднайдені у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. При цьому наголошується і на особливостях оригінальних матеріалів і їх змісту, наприклад, на способі означення місцевих осередків з великої літери (“Уманська Церква”) чи офіційному титулуванні вищої ієрархії (“Всечесний отець Митрополит”).

Основну частину збірника становлять документи і матеріали, до яких входять і стенограми засідань Собору. Усього опубліковано 104 документи, що хронологічно охоплюють період від 10 грудня 1926 р. до 28 січня 1928 р. В якості доповнення до них під №105 було розміщено уривок із книги митрополита В. Липківського “Історія Української Православної Церкви” (котра була написана у 1932 р.), присвячений саме II-му Собору.

Документальний матеріал, представлений у збірнику, дає вичерпну інформацію про процес підготовки, організацію та перебіг II-го Собору, серед яких – витяги з протоколів засідань Президії ВПЦР про початок проведення підготовчої роботи зі скликання Собору, листи та протоколи засідань Передсоборної комісії, Регламент Собору від 28 вересня 1927 р., запрошення на Собор (зокрема, Михайлу Грушевському, Володимиру Дурдуківському), статистична інформація про делегатів, їхні посвідчення, заяви духовенства та ін.

Ряд матеріалів дає змогу скласти уявлення про організацію УАПЦ у 1920-х рр. У першу чергу – це Статут УАПЦ від 10 грудня 1926 р., у котрому визначаються система управління всією церковною організацією, процесуальні питання, права та обов'язки церковних структур тощо. Окрім того, вони піднімалися як на Передсоборній нараді, так і на самому Соборі з метою вирішення цілого ряду проблем і вдосконалення системи організації церкви, зокрема з приводу встановлення принципів приєднання до УАПЦ, розвитку богословської освіти, кодифікації канонів тощо.

Для науковців значне зацікавлення будуть представляти матеріали, що відбивають ідеологію учасників з'їзду, їхні історичні, політичні та богословсько-філософські погляди. Так, 18 жовтня 1927 р., на другий день Собору, на вечірньому засіданні Володимиром Чехівським, благовісником УАПЦ і дорадником митрополита, була проголошена доповідь “Сучасний стан релігії взагалі і християнства зокрема в світовому житті”, у котрій зверталася увага на роль церкви у зв'язку із існуванням соціальних та моральних, економічних та індустріальних проблем; з приводу міжнародних відносин він, зокрема говорив, що “заміна міждержавної війни міжнародним законом, законним мирним порядком є предметом проповіді Церкви й її організаційної праці та Церква повинна бути уважною, щоб законний міжнародний порядок, що замінить насильство війни, не став гарантованим насильством мирного часу, тихою війною, що гнітить, і гнобить, і губить, і нації, і клас, і індивідуальне життя гірш ніж міжнародня війна”. Політико-правові та церковно-історичні погляди відображалися також у доповідях і виступах митрополита В. Липківського, архієп. Н. Шараївського, єпископа П. Ромоданіва, єпископа Є. Бачинського та ін.

На допомогу читачу прийде допоміжна інформація – це матеріали до біографічного словника діячів УАПЦ, іменний і географічний покажчики, покажчик релігійних установ. У словнику представлено 51 прізвище, серед яких можна зустріти як відомих церковних діячів, так і менш знаних – Євгена Бачинського, єпископа УАПЦ за кордоном, Марка Грушевського, єпископа Волинського УАПЦ, Леоніда Карпіва, протоієрея УАПЦ Софійського собору у Києві, Василя Потієнка, протодиякона УАПЦ. Значний інтерес представляють і фотоматеріали, серед яких – зображення Президії ВПЦР, єпископа Василя Липківського, митрополита Миколи Борецького, митрополита Івана Павловського, архієпископа Нестора Шараївського, архієпископа Олександра Ярещенко та ін.

Значення здійсненого видання збірника документів з історії церкви в Україні є відчутним уже зараз, одразу після його виходу з друку. Ним, як видно, було заповнено значну лауну у сфері соціальних відносин, політичних, національно-культурних, в усій українській історії 1920-х рр.

Валерій Ластовський

КНИГА, ПОТРІБНА НУМІЗМАТАМ (Голиш Г.М. Основи нумізматики: навчальний посібник. 2-е вид., доп. і випр. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2006. – 314 с., іл.)

Нумізматика – наука, що народилася з цікавого і багатогранного процесу колекціонування монет. Із кожним роком вона захоплює дедалі більшу кількість ентузіастів.

Окрім колекціонування, нумізматика – це ще й теоретична наука. Перші нумізматичні праці з'явилися у XVI ст. Прийнято вважати, що донауковий етап розвитку нумізматики завершився з появою праці віденського дослідника І.І. Еккеля “Наука про стародавні монети” (1792–1798). На рубежі XIX–XX ст. фахівці суттєво розширили сферу інтересів, започаткувавши практику вивчення скарбів, нумізматичних знахідок, відкритих археологами. Вагомий внесок у розвиток